

Висновки

Таким чином, фінансовий лізинг дозволяє підприємствам аграрної сфери в умовах порівняно меншої фінансової напруги (тобто розосередження витрат у часі) оновлювати основні фонди. Особливості проведення операцій фінансового лізингу в галузевому плані мають передбачати можливість включення до взаємовідносин: органів державного регулювання; фінансових інститутів або інвесторів; підприємств переробників сільськогосподарської продукції; підприємств оптової та роздрібною торгівлі. При цьому важливі функції мають покладатися на органи державної і місцевої влади.

Список використаних джерел

1. Про утворення Національної акціонерної компанії «Укراгролізінг»: постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2001 №354 [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=354-2001-%EF>
2. Карасьова Н.А. Становлення та особливості розвитку агролізінгу в зарубіжних країнах / Н.А. Карасьова // Статистика України. – 2008. – №1. – С. 31–34.
3. Куліш Т.В. Правові аспекти організації лізингу в АПК / Т.В. Куліш // Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво. – 2009. – №1. – С. 12–18.

К.А. ПРІБ,

к.е.н., доцент, ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН

Державна підтримка стабілізаційних процесів у сільському господарстві

Запропоновано підходи до забезпечення державної підтримки стабілізаційних процесів у сільському господарстві. Узагальнено досвід із запровадження стабілізаційних інструментів і заходів упродовж понад двох останніх десятиліть. Обґрунтовано принципи і механізми державної підтримки стабілізації у перспективі.

Ключові слова: державна підтримка, стабілізація, сільське господарство.

Предложены подходы к обеспечению государственной поддержки стабилизационных процессов в сельском хозяйстве. Обобщен опыт по введению стабилизационных инструментов и мероприятий на протяжении более чем двух последних десятилетий. Обоснованы принципы и механизмы государственной поддержки стабилизации на перспективу.

Ключевые слова: государственная поддержка, стабилизация, сельское хозяйство.

The approaches to ensure public support for the stabilization process in agriculture. The experience of the introduction of stabilization measures and instruments for more than two decades is generalized. The principles and mechanisms of state support for stabilization in the future are justified.

Keywords: government support, stabilization, agriculture.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вплив криз різної природи походження і генезу на стан й потенціал розвитку сільського господарства вимагає формування ефективного стабілізаційного механізму та активної державної його стабілізаційних процесів. Це уможливить завчасне виявлення і запобігання руйнівному впливу криз, а отже забезпечить підвищення продовольчої безпеки дер-

жави, не допустить ланцюгової реакції поширення криз між сільськогосподарськими товаровиробниками і пов'язаними із ними господарюючими суб'єктами, сприятиме оптимізації структури зовнішньої торгівлі та зменшенню негативного сальдо, утворить запобіжний бар'єр для виснаження природного ресурсу ґрунтів й погіршення стану земель, виникнення і посилення екологічних проблем, занепаду сільських територій й негативному впливу на якість життя сільського населення. З цих причин розробка питань, пов'язаних з удосконаленням державної підтримки стабілізаційних процесів у сільському господарстві є актуальною і має високу практичну цінність.

Аналіз досліджень та публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми. Обґрунтування методів і механізмів державної підтримки сільського господарства є предметом поглиблених наукових досліджень і знайшли своє відображення у роботах В. А. Бойка, М. Я. Дем'яненка, П. І. Гайдучього, С. Кандула, Ю. Я. Лузана, Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяка, І. С. Плюща, С. М. Рижук, П. Т. Саблука, В. М. Скупого, М. М. Федорова, Л. І. Чистоходової, О. М. Шпичака і інших [1–6]. Особлива увага у літературі приділяється питанням податкового, цінового, митно-тарифного регулювання, кредитної і страхової підтримки, розвитку різних форм власності і господарювання, запровадження сучасних методів та інструментів регулювання, забезпечення фінансової підтримки окремих інвестиційних проектів і програм у сільському господарстві [1–6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена означена стаття. Водночас недостатня увага у наукових дослідженнях приділена диференціації підходів до здійснення державної підтримки сільського господарства за стабільної економічної динаміки та в умовах виникнення і поширення фінансово-економічних криз,

не обґрунтовані засади і принципи підтримки стабілізаційних процесів, не визначені механізми її реалізації.

З цих причин **метою** даного **дослідження** стало обґрунтування підходів до забезпечення державної підтримки стабілізаційних процесів у сільському господарстві. Завдання дослідження полягають в: 1) узагальненні досвіду щодо стабілізації роботи сільського господарства; 2) обґрунтуванні принципів і механізмів державної підтримки стабілізаційних процесів у перспективі.

Виклад основного матеріалу. В Україні накопичено значний досвід щодо запровадження державних стабілізаційних заходів в аграрній сфері упродовж понад двох десятиліть. Здебільшого означені заходи стосувалися упорядкування цінових, кредитних, податкових механізмів, системи держзамовлення і держконтракту, оптимізації зовнішньоекономічного товарообороту, стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, здійснення аграрних реформ, розвитку приватної власності і підприємницької ініціативи тощо. Серед основних з них, що були спрямовані на стабілізацію аграрної економіки у 1990-х рр., у тому числі з метою подолання впливу трансформаційної кризи, доцільно виділити наступні:

- цінова підтримка, що включала: 1991 рік – доплати сільськогосподарським товаровиробникам за продану продукцію, 50%–ві надбавки до цін на зерно, доплати за реалізовані цукрові буряки, насіння соняшнику, хміль; 1992 р. – компенсації втрат сільськогосподарських товаровиробників у зв'язку з лібералізацією цін, компенсації збитків від продажу продукції державі, доплати за тваринницьку продукцію, реалізовану у державні ресурси, часткова компенсація витрат на пально–мастильні матеріали та електроенергію й інших; 1993 р. – запровадження механізму індексації виручки та стартових орієнтовних цін на основні види сільськогосподарської продукції, що реалізовувалися по окремих визначених у законодавчому порядку каналах; 1994 р. – поновлення практики доплат на окремі види продукції (з 1995 р. відбулося фактичне припинення цінової підтримки сільськогосподарських товаровиробників);

- податкові пільги, у тому числі: 1995–1997 рр. пільга з податку на прибуток для виробництва сільськогосподарської продукції та продукції її переробки на власних потужностях аграрних товаровиробників; 1995–1998 рр. – надання права зменшувати балансовий прибуток на суму податку на землю, що використовувалася в аграрному виробництві, та податку з власників транспортних засобів; 1997–1998 рр. – 50%–ве звільнення сільськогосподарських товаровиробників від сплати податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів, запровадження пільги із земельного податку щодо обкладення земельних ділянок, зайнятих молодими садами, ягідниками та виноградниками до настання періоду плодоношення; з кінця 1994 по III квартал 1997 рр. – звільнення від сплати ПДВ продукції, що реалізувалась аграрними виробниками по держзамовленню та держконтракту; 1997–1998 рр. – запровадження для

сільськогосподарських виробників понижуючого коефіцієнту до нормативів плати за спеціальне користування водними ресурсами в розмірі 0,2; податкові канікули для новостворених селянських (фермерських) господарств строком на три роки, а в трудонедостатніх населених пунктах – строком на п'ять років; 1993–1997 рр. – пільги з ПДВ і податку на прибуток при виконанні окремих будівельних робіт у сільській місцевості та обслуговуванні сільськогосподарських товаровиробників; 1997–1999 рр. – триразове списання і реструктуризація податкової заборгованості;

- кредитна підтримка, зокрема: практика надання товарних кредитів задля забезпечення сільськогосподарських товаровиробників основними матеріально–технічними ресурсами (пально–мастильними матеріалами, мінеральними добривами, сільськогосподарською технікою тощо), особливо у першій половині 1990-х рр.; утворення спеціалізованого банку «Україна»;

- інші види підтримки: митно–тарифне регулювання; проведення аграрних реформ; розвиток приватної власності і підприємницької ініціативи; упорядкування системи держзамовлення і держконтракту тощо.

Серед підтримуючих заходів періоду відносної стабілізації на початку 2000-х рр. найсуттєвішими були такі:

- у рамках цінового регулювання – утворення Аграрного фонду в 2005 р.;

- з формування сприятливого податкового середовища: з 1999 р. – запровадження фіксованого сільськогосподарського податку; застосування спеціальних режимів оподаткування ПДВ;

- щодо кредитного забезпечення: з 2004 р. – фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу шляхом часткової компенсації відсоткової ставки за залученими цими підприємствами у банках коротко– і довгостроковими кредитами, а також короткостроковими кредитами, залученими у кредитних спілках за рахунок коштів Державного бюджету;

- з інших видів: підтримка страхування майна і врожаю сільськогосподарських товаровиробників, пряма фінансова підтримка окремих галузей (садівництва, виноградарства, хмелярства, свинарства, виробництва молока і м'яса, племінного скотарства тощо), дорадництво тощо.

Найважливіші стабілізаційні заходи державного впливу у період кризи 2008–2009 рр. і посткризової депресії такі:

- цінове регулювання: кінець 2009 р. – початок 2010 р. – надання права Аграрному фонду здійснювати реалізацію об'єктів державного цінового регулювання, використовуючи сприятливу ринкову кон'юнктуру, з метою забезпечення надходження коштів до спеціального фонду Державного бюджету, з якого покривалися витрати на фінансування стабілізаційних заходів; встановлення режиму цінового регулювання (не більше 20% рентабельності) щодо вартості послуг ветеринарної медицини, хлібної та карантинної інспекції, ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

тварин; надання права Кабінету Міністрів України здійснювати державне регулювання ціноутворення;

– режим оподаткування: з 2009 р. поновлено дотації за рахунок ПДВ на виробництво молока і м'яса; з 2008–2009 рр. – зміна спеціального режиму обкладення ПДВ діяльності у сфері сільського і лісового господарства; звільнення від ПДВ операції з ввезення на митну територію України племінних чистопородних тварин великої рогатої худоби або генетичного матеріалу, що здійснювалися суб'єктами спеціального режиму оподаткування; з 2011 р. – прийняття Податкового Кодексу;

– механізм здешевлення кредитів: з 2008 р. – поширено підтримку на кредити з терміном понад три роки; скасовано обмеження щодо кредитних ставок; збільшено розмір компенсації; закріплено та уніфіковано порядок надання фінансової підтримки підприємствам агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів; з 2008 р. – поліпшено режим пролонгації та реструктуризації кредитів сільськогосподарським товаровиробникам; з 2010 р. – поновлено обмеження щодо граничних ставок кредитів, по яких надається компенсація;

– інше: фінансування видатків за бюджетними програмами підтримки розвитку підприємств, посилення захисту внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції, оптимізація тарифів на перевезення сільськогосподарської продукції, забезпечення паливом для проведення робіт, вжиття заходів щодо недопущення колапсу земельного ринку в умовах нестабільності тощо.

Незважаючи на широкий спектр запроваджуваних регулюючих стабілізаційних заходів аграрна політика не завжди і не повною мірою забезпечує запобігання впливу криз на

сільське господарство й не достатньо сприяє його розвитку в умовах стабільної економічної кон'юнктури. Адже досить часто регулюючі заходи та механізми носять безсистемний і некомплексний характер, не узгоджуються між собою, запроваджуються не послідовно і не вчасно, подеколи без попереднього ретельного оцінювання і врахування фінансових можливостей держави і потреб товаровиробників, внаслідок чого відміняються за браком коштів або з інших причин. Крім того, як свідчать дані табл., під час поширення кризових явищ в економіці сукупний обсяг державної підтримки скорочується майже на 30% і не відповідає потребам товаровиробників.

Такий підхід у підтримці й регулюванні роботи сільського господарства замість стабілізації обумовлює поглиблення деструктивних процесів, дисбаланс та викривлення умов діяльності товаровиробників, спотворення конкуренції, зловживання. Тому необхідно оптимізувати комплекс регулюючих стабілізаційних заходів та удосконалити засади їх запровадження.

Державна підтримка стабілізаційних процесів у сільському господарстві має здійснюватися на таких засадах: 1) розмежування стабілізаційних заходів та механізмів державної підтримки розвитку сільського господарства залежно від стадії економічної динаміки; 2) диференціація характеру впливу, масштабів охоплення та інтенсивності стабілізаційних заходів залежно від типу фінансово-економічної кризи та поточної ситуації в сільському господарстві; 3) обґрунтування основних засад стабілізації та розробка механізмів її підтримки у періоди економічного зростання або стабільності, тоді як запровадження – за виникнення і поширення криз; 4) утворення спеціальної системи швидкого реагування на вплив криз, центральною ланкою якої має

Основні державні видатки на підтримку сільського господарства упродовж 2008–2011 років, млн. грн.

Напрями видатків	Роки			
	2008	2009	2010	2011
Видатки з державного бюджету по Міністерству аграрної політики та продовольства – всього	12161,7	6365,2	7144,4	10468,7
У тому числі на: часткове відшкодування будівництва та реконструкції тваринницьких ферм, комплексів	100,0	–*	–*	500,0
здешевлення вартості страхових премій	200,0	–*	–*	–*
селекцію в тваринництві, птахівництві та рослинництві	215,0	60,0	120,0	75,2
тваринницька дотація та підтримка рослинництва	3071,8	500,0	–*	100,0
доплата на одну корову	–*	–*	1350,0	–*
фінансова підтримка фермерських господарств	60,0	20,0	–*	–*
фінансова підтримка через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів	1650,0	300,0	–*	531,4
закладання молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	370,8	453,6	476,0	556,8
часткова компенсація вартості складної с.-г. техніки вітчизняного виробництва	100,0	–*	–*	10,0
підтримка розвитку хмелярства	41,2	50,4	84,0	98,3
підтримка галузі тваринництва	–*	–*	–*	2030,0
забезпечення діяльності Аграрного фонду	19,0	12,2	14,3	14,6
Видатки зі Стабілізаційного фонду на підтримку аграрної сфери – всього	–*	2200,0	1333,1	–*
У тому числі на: здешевлення кредитів	–*	800,0	621,6	–*
підтримку інвестиційних проектів	–*	791,9	503,0	–*
кошти, виділені на поворотній основі	–*	473,3	80,0	–*
Разом з державного бюджету і Стабілізаційного фонду	12161,7	8565,2	8477,5	10468,7

* Стаття у відповідному році не виділена.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

стати державна інституція з антикризового регулювання; 5) докорінна зміна механізму стабілізації роботи сільського господарства на основі програмно-цільового підходу.

У сільському господарстві доцільно запроваджувати комплекс регулюючих заходів, змінюючи їхню спрямованість та інтенсивність залежно від стадії економічної динаміки, зокрема:

- кредитну підтримку, в тому числі зі здешевлення кредитних ресурсів, у стабільних умовах спрямовувати на реалізацію інноваційно-інвестиційних проектів, а під час виникнення і поширення фінансово-економічних криз – на завершення раніше впроваджених проектів, підтримку платоспроможності і здійснення інших найбільш термінових витрат;

- оптимізацію податкового поля, в тому числі у стабільних умовах задля стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності, а в умовах криз – з метою збільшення обсягу оборотних коштів та поліпшення платоспроможності господарюючих суб'єктів;

- цінове регулювання продажу окремих видів сільськогосподарської продукції у стабільних умовах мінімізувати, натомість за виникнення фінансово-економічних криз – поширювати на ті види продукції, по яких спостерігається значний дисбаланс попиту і пропозиції, а ринкові ціни не відповідають мінімальним потребам забезпечення рентабельності;

- допомогу щодо просування продукції на ринок за стабільних умов застосовувати обмежено щоб не допустити викривлення конкуренції, тоді як при виникненні і поширенні криз збільшувати, у тому числі здійснювати через фінансо-

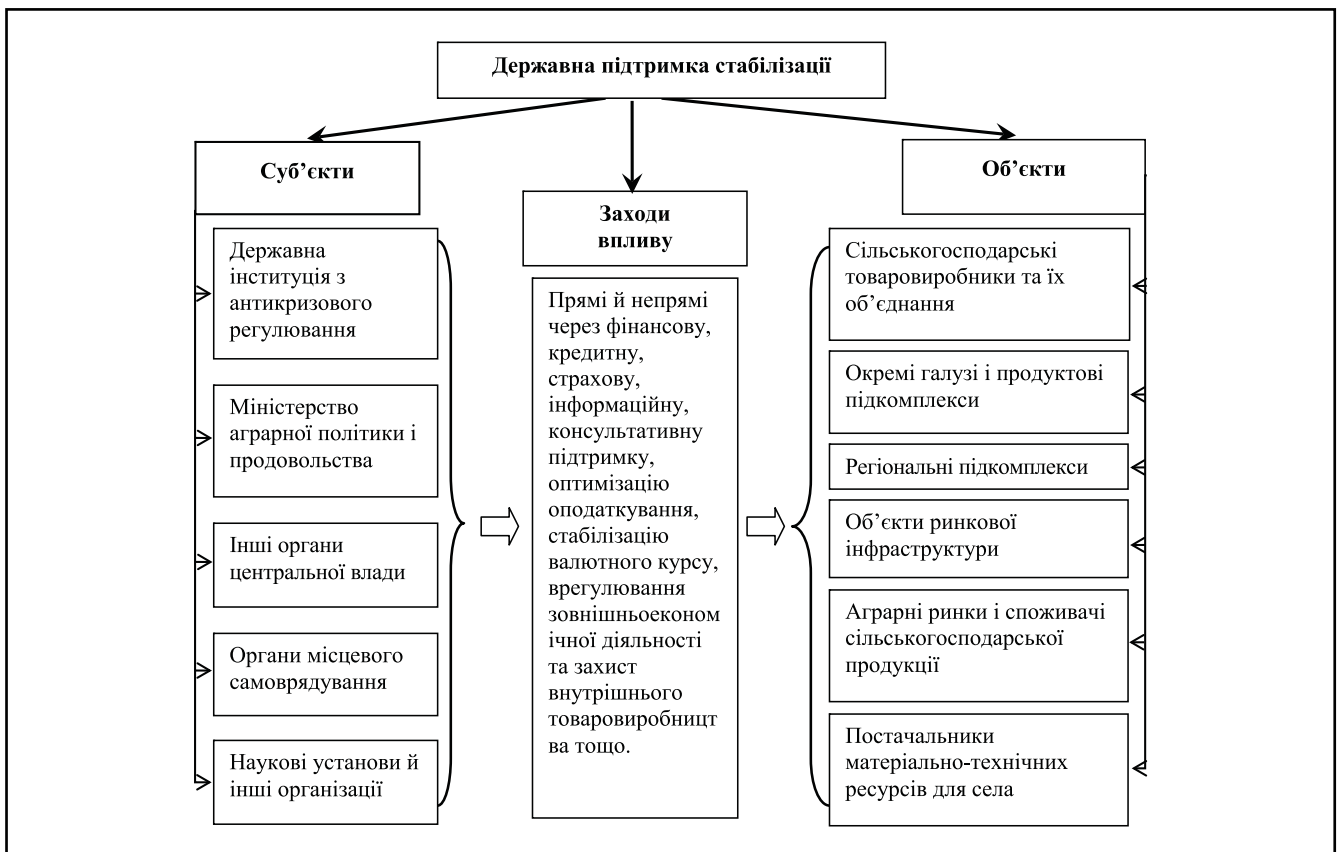
ву підтримку проведення виставок, ярмарок, інформаційно-го забезпечення тощо;

- регулювання зовнішньоекономічних операцій у стабільних умовах скорочувати, а за виникнення і поширення криз запроваджувати по стратегічно важливих видах продукції, по яких виник дисбаланс попиту і пропозиції, або умови виробництва поточного року значно відрізнялися від аналогічних умов в інших країнах;

- підтримку розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності тощо.

Вказані заходи слід запроваджувати на основі програмно-цільового підходу. Загальною метою стабілізаційних програм має бути збереження наявного виробничого апарату господарюючих суб'єктів, рівня капіталізації, обсягів і напрямів діяльності в галузі. Залежно від стадії кризи необхідно вирізняти: 1) запобіжні програми, які слід впроваджувати при перших ознаках дестабілізації і спрямовуватися на забезпечення поточних витрат товаровиробників; 2) підтримуючі, що доцільно вводити за посилення впливу кризи задля збереження виробничого апарату і господарського потенціалу; 3) відновлювальні, орієнтовані на забезпечення розвитку сільського господарства у перспективі.

Систематизовано заходи впливу, об'єкти і суб'єкти державної підтримки стабілізаційних процесів наведено на рисунку. Як видно з рисунку, важливу роль у реалізації державної політики в сільському господарстві відіграє утворення інституції з антикризового регулювання, що має стати орга-

Суб'єкти, об'єкти і заходи з державної підтримки стабілізаційних процесів у сільському господарстві

ном виконавчої влади зі спеціальним статусом та забезпечуватиме реалізацію державної аграрної стабілізаційної політики. Її основними функціями мають бути моніторинг і аналіз соціально-економічних процесів в країні та ситуації в сільському господарстві, законотворення, розробка і реалізація антикризових стабілізаційних програм, пряма і непряма підтримка товаровиробників, методичне й наукове супроводження стабілізаційних процесів, координація і контроль учасників. Крім того, доцільно поновити роботу стабілізаційного фонду та науково-обґрунтованих засадах.

Загальна мета державної підтримки полягає в утворенні засад щодо стабілізації умов діяльності сільськогосподарських товаровиробників, їх захисту від впливу фінансово-економічних криз та формування предикторів майбутнього розвитку. Досягнення зазначеної мети ґрунтується на дотриманні низки принципів, зокрема: комплексності, вчасності й оперативності, узгодженості, наступності, системності, неперервності, наукового підходу, економічної обґрунтованості.

Запропоновані підходи дозволять забезпечити ефективну і вчасну державну підтримку стабілізаційних процесів у сільському господарстві, а отже захистити аграрних товаровиробників від впливу фінансово-економічних криз.

Висновки

1. В Україні накопичено певний досвід із забезпечення державної підтримки стабілізаційних процесів у сільському господарстві кредитного, податкового, цінового, митно-тарифного, фінансового і іншого характеру. Проте державна політика не завжди і не повною мірою забезпечує запобігання впливу криз й не достатньо сприяє розвитку сільського господарства в умовах стабільної економічної кон'юнктури.

2. Необхідно створити умови розвитку стабілізаційних процесів у сільському господарстві. Задля цього слід поси-

лити державну підтримку на основі програмно-цільового підходу, оптимізації комплексу стабілізуючих заходів та механізмів їх реалізації, дотримання низки принципів запровадження, утворення інституції з антикризового регулювання.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у доцільності обґрунтування порядку розробки і реалізації державних стабілізаційних програм та оптимізації механізму фінансової підтримки здійснення державних стабілізаційних заходів.

Список використаних джерел

1. Аграрна реформа в Україні [Гайдуцький П.І., Саблук П.Т., Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М.] / П.І. Гайдуцький (ред.). – К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. – 424 с.
2. Бойко В.А. Стратегия и тактика антикризисного регулирования и управления деятельностью сельскохозяйственных организаций / В.А. Бойко, Л.И. Чистоходова. – М.: Изд-во МГОУ, 2008. – 189 с.
3. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК / [Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. та ін.]; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
4. Кандул С. Фінансова криза та сільське господарство України: вплив та протидія / Кандул С. [Електрон. ресурс] // Серія консультативних робіт АгрРР №. 27 / Німецько-Український аграрний діалог / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2009. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/Agriculture_dialogue/2009/AgPP_27_Ukr.pdf.
5. Проблеми фінансової підтримки малих і середніх підприємств на селі / Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» / М.Я. Дем'яненко (ред.). – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 240 с.
6. Ціноутворення в процесі реформування агропромислового комплексу України (1990–2001 рр.) [Шпичак О.М., Плющ І.С., Рижук С.М., Гайдуцький П.І., Лузан Ю.Я.] / О.М. Шпичак (ред.). – К.: Видавництво ІАЕ, 2002. – 498 с.

В.А. ЧЕБОТАРЬОВ,
к.е.н., докторант, ІЕП НАН України,
Н.М. ЧЕБОТАРЬОВА,
к.е.н., ЛНУ ім. Т. Шевченка

Статистичний аналіз трансформаційних змін у харчовій та переробній промисловості України

У статті з урахуванням прогнозованої тенденції загострення глобальної продовольчої проблеми проведено економіко-математичний аналіз стану, розвитку трансформаційних перетворень та перспектив розвитку харчової та переробної промисловості країни. Обґрунтовано необхідність удосконалення державного регулювання в галузі, а також інституціонального забезпечення її розвитку й відповідне збільшення фінансування харчової та переробної промисловості.

Ключові слова: харчова та переробна промисловість, національне господарство, інвестиції, основний капітал, кореляційний аналіз.

В статье с учетом прогнозированной тенденции обострения глобальной продовольственной проблемы проведено экономико-математический анализ состояния, развития трансформационных преобразований и перспектив развития пищевой и перерабатывающей промыш-